

Кухар Олександр Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
державно-правових дисциплін та
міжнародного права, Державний
біотехнологічний університет

Kukhar Oleksandr, PhD in Law, Associate
Professor of the Department of State Legal
Disciplines and International Law,
State Biotechnological University,
<https://orcid.org/0000-0003-4897-9636>

**НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ
ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**
**NEUTRALIZATION OF THREATS TO THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE IN THE
CONDITIONS OF THE DIGITALIZATION OF THE ECONOMY**

Кухар О. В. Нейтралізація загроз економічній
безпеці підприємства в умовах цифровізації
економіки. *Український журнал прикладної
економіки та техніки*.
2022. Том 7. № 4. С. 274 – 278.

Kukhar O. Neutralization of threats to the
economic security of the enterprise in the
conditions of the digitalization of the economy.
*Ukrainian Journal of Applied Economics and
Technology*. 2022. Volume 7. № 4, pp. 274 – 278.

Цифровізація світової економіки не тільки сприяла прогресу соціо-економічного розвитку, але й створила нові виклики та загрози перед господарюючими суб'єктами. При цьому поки що не розроблено ефективних механізмів забезпечення економічної безпеки підприємств в нових умовах. Підприємствам часто доводиться покладатися на свої можливості та ресурси, щоб захистити свій бізнес. Наростання кризових явищ, посилення невизначеності та динамічності економічної ситуації вимагає від суб'єктів господарювання посилення уваги до питань власної економічної безпеки, виявлення та нейтралізації можливих загроз, небезпек та ризиків, здатних негативним чином вплинути на стан та результати їх підприємницької діяльності. Слід зазначити, що для будь-якого підприємства, незалежно від його розміру або сфери діяльності, завжди існують загрози розвитку, які надходять із зовні або виникають усередині підприємства. Система економічної безпеки покликана захистити підприємство від зовнішніх та внутрішніх загроз, надійно зберегти та ефективно використати її матеріальний і фінансовий потенціал. Для того щоб забезпечити економічну безпеку бізнесу в умовах цифрової трансформації, необхідно розробити цілий комплекс заходів економічного характеру. На даний час не сформовано єдиної думки щодо того, які ж механізми забезпечення економічної безпеки підприємств будуть дієвими та ефективними. Цифровізація різною мірою торкнулася абсолютно всіх компаній, незалежно від специфіки господарської діяльності та рівня забезпеченості ресурсами. Великі й малі підприємства піддаються частішим і серйозним загрозам в цифровому середовищі, що впливає на їх економічну безпеку. З економічної точки зору подібні загрози можуть впливати на їх репутацію, фінансову складову, завдаючи шкоди їх конкурентоспроможності, підриваючи їх зусилля з інновацій і позиції на ринку. Такі загрози порушують доступність, цілісність або конфіденційність інформаційних систем, на яких ґрунтується господарська діяльність. При побудові системи безпеки необхідно визначити прийнятний рівень ризику як з точки зору його керованості та передбачуваності, так і можливих наслідків його реалізації.

Ключові слова: цифровізація, економічна безпека, загрози, цифрова економіка, ризик.

Digitization of the world economy contributed to the progress of socioeconomic development and created new challenges and threats for business entities. At the same time, effective mechanisms for ensuring the economic security of enterprises in the new conditions have yet to be developed. Businesses often rely on their capabilities and resources to protect their business. The growth of crisis phenomena, increasing uncertainty, and dynamism of the economic situation require business entities to pay more attention to economic security issues to identify and neutralize possible threats, dangers, and risks that can negatively affect the state and results of their business activities. It should be outlined that for any enterprise, regardless of its size or field of activity, threats to development always come from outside or arise within the enterprise. The economic security system is designed to protect the enterprise from external and internal threats and to preserve and effectively use its material and financial potential reliably. It is necessary to develop a whole set of economic measures to ensure the economic security of businesses in the conditions of digital transformation. There is yet to be a consensus on what mechanisms will be effective and efficient for ensuring the economic security of enterprises. Digitization has affected all companies to varying degrees, regardless of economic activity and resource provision specifics. Large and small enterprises are exposed to more frequent and severe threats in the digital environment, which affects their economic security. From an economic point of view, such threats can affect their reputation, financial component, harming their competitiveness, undermining their innovation efforts and market position. Such threats can disrupt the availability, integrity, or confidentiality of information systems based on economic activity. When building a security system, it is necessary to determine the acceptable level of risk, both from the point of view of its manageability and predictability and the possible consequences of its implementation.

Keywords: digitization, economic security, threats, digital economy, risk.

Вступ

У сучасних умовах науково-технічний прогрес сприяв еволюції господарських відносин, які змістилися в інформаційну сферу, або їх виконання було перетворено за рахунок розвитку інформаційно-комунікативних технологій. Високими темпами відбувається перехід від традиційної до цифрової економіки, яка передбачає використання цифрових технологій у

процесі здійснення господарського процесу в усіх галузях економіки. Проблеми забезпечення економічної безпеки в умовах ускладнення соціальних, економічних, політичних процесів та явищ набувають все більшої актуальності. Різні напрями сучасної діяльності є джерелами раніше невідомих викликів та загроз, що, відповідно, вимагає вироблення нових принципів їхньої мінімізації.

Проблемам забезпечення економічної безпеки в умовах цифровізації на рівні підприємства присвячена достатня кількість наукових праць як вітчизняних, так і закордонних вчених: J. Scott, I. Демченко, Т. Кривцова, А. Кубайченко, Ю. Лядова, В. Нехая, Є. Попова, К. Семячкова, Г. Соломіна, О. Сталінської, С. Фролова, О. Яцюк та ін.

Питання забезпечення економічної безпеки підприємства набувають все більшої значимості у зв'язку з нестійкими динамічними тенденціями, подіями у сучасному світі, появою нових викликів та загроз при переході до цифрової економіки. Виникає необхідність проведення додаткових досліджень з вивчення та формування напрямів удосконалення економічної безпеки підприємства в умовах цифрової трансформації.

Мета статті

Виявити та проаналізувати напрями нейтралізації загроз економічній безпеці, що виникають в умовах цифровізації економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження

На даний момент у світі відбувається трансформація економіки на новий лад – цифрова економіка. Світ активно залучений до перегонів трансформації економіки. За рахунок нових технологічних рішень, інновацій, новітніх винаходів традиційна економіка поступово йде на другий план, даючи дорогу цифровій економіці.

На Всесвітньому економічному форумі в Давосі, німецький економіст К. Шваб у своїй доповіді відбив новий етап еволюції (цивілізації): «Світ перетворюється на наших очах. Нові технології змінюють життя, переконання та цінності. Людство стоїть на краю нової технологічної революції, яка кардинально змінить те, як ми живемо та працюємо і ставимося один до одного. Подібного масштабу та складності змін людству ще ніколи не доводилося відчувати» [1]. В основі моделі майбутньої економіки лежить незворотний, закономірний прогрес інтелектуалізації господарської діяльності (з ускладненням її комунікації) та нові знання економіки, що у свою чергу, природним чином позначиться на політичних та соціальних інститутах суспільства.

Економічна безпека в умовах цифрової економіки спрямована на забезпечення протидії викликам та загрозам, пов'язаним з новими технологіями та особливостями цифрової економіки. В даний час цифровізація різною мірою торкнулася абсолютно всіх компаній, незалежно від специфіки господарської діяльності та рівня забезпеченості ресурсами. Насамперед, віртуалізується середовище виробничо-господарської діяльності організації, схеми отримання прибутку. По-друге, у міру підвищення цифровізації відбувається децентралізація керування компанією.

Базовим підходом до визначення сутнісної характеристики «економічної безпеки» є системний. Згідно з даним підходом економічна безпека підприємства забезпечується обмеженою кількістю взаємозалежних елементів: інтелектуальна, інформаційна, технологічна, маркетингова, правова, екологічна, інноваційна та фінансова [2].

Термін «економічна безпека» став широко використовуватися в період великої депресії. Указом президента США Ф.Д. Рузвельта у 1934 р. було створено Федеральний комітет із економічної безпеки. Це не означало виділення «економічної безпеки» в окрему економічну категорію. Створений комітет займався «економічною безпекою» окремих осіб, а саме, насамперед боротьбою з безробіттям. Поняття «economic security» в англійських країнах досі використовується переважно в первісному значенні як захищеність приватних осіб та домогосподарств від різкого погіршення фінансового положення.

Економічна безпека підприємства – це стан повної захищеності підприємства від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз задля досягнення його стабільної роботи. Основною метою системи економічної безпеки є запобігання загроз, а критеріями надійності є: 1. забезпечення фінансового підйому; 2. зменшення виникнення спадів на виробництві.

Крім цього, ще одним важливим пунктом у роботі системи економічної безпеки є згуртованість керівників та підлеглих, а також професіоналізм усіх співробітників даного підприємства. Якщо буде відсутня взаємодія між представниками різних рівнів управління, то жодні вкладення в інформаційний та комерційний захист не призведуть до очікуваного

результату. Також готовність сумлінно та якісно виконувати свою роботу є важливим пунктом при досягненні економічної безпеки.

В. Мунтіян вважає економічну безпеку заходами, спрямованими на постійний та стабільний розвиток, а загрози як можливість заподіяння шкоди, майнових, фізичних або моральних (духовних) збитків особистості, суспільству чи державі [3]; Д. Ковальов, Т. Сухорукова додатково виділили захисні функції економічної безпеки [4] та розглядають економічну безпеку як стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю.

Основними складовими економічної безпеки організації є: ресурсна, техніко-технологічна, фінансова, соціальна безпека. Кожна з складових оцінюється за допомогою низки якісних та кількісних показників – індикаторів. Оцінка рівня економічної безпеки є відправним пунктом для розробки стратегії, показником інвестиційної привабливості та надійності підприємства, характеристикою його життєздатності.

В останні роки підприємницький сектор підпорядковуються прогресивним тенденціям у цифровому середовищі, що з економічної точки зору матимуть вплив на кожну зі складових економічної безпеки. Так, з одного боку, цифровізація є чинником позитивних змін для репутації організацій, їх фінансової складової, підвищення рівня конкурентоспроможності й інноваційності бізнесу, і відповідно, посилення позиції на ринку. Однак, з іншого боку, загрози цифрового сектору можуть порушити доступність, цілісність або конфіденційність інформаційних систем, на яких базується економічна діяльність [5].

Притаманна соціально-економічній системі невизначеність передбачає, що суперечності економічних суб'єктів, що формуються в умовах цифрової економіки, можуть викликати різні ситуації небезпеки, загрози та ризику. Під «загрозами» економічної безпеки у загальному вигляді розуміються явища та процеси, які можуть негативно вплинути на економіку країни, на задоволення економічних потреб людини, груп населення, суспільства та держави. Загроза – це ще не сама шкода або втрата чогось, а очікування, передбачення, відчуття небезпеки можливих небажаних подій та їх наслідків.

В науковій літературі поняття «загроза економічній безпеці» на рівні підприємства визначено неоднозначно. Його трактують як сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, які створюють небезпеку для реалізації його інтересів в економічній сфері [6]. Також загрозу визначають як будь-який конфлікт цілей функціонування і розвитку підприємства із зовнішнім або внутрішнім середовищем, а якщо цілі співпадають – як розбіжність шляхів їх досягнення та як сукупність умов і чинників, які створюють небезпеку його життєво важливим інтересам.

Т.Г. Васильців та М.Б. Пасічник пропонують класифікацію загроз економічній безпеці за систематичністю прояву та за повторюваністю [7]:

– систематичні загрози – існують постійно (чи досить тривалий час) і завжди справляють свій вплив на діяльність підприємства. Вони мають систематичний характер прояву та пов'язані з відповідними процесами в ринковій економіці;

– несистематичні – справляють свій вплив на діяльність підприємства стохастично або з визначеним періодом виникнення. До таких загроз науковець відносить сезонні коливання попиту на продукцію, загрози стихійних лих, тимчасовий розрив відносин з постачальником або підрядником, нестабільність роботи дилерської мережі тощо.

Однією з особливостей цифрової економіки є зміщення акценту з матеріальних ресурсів на інформаційні ресурси (інформація, дані, знання). Останні, в свою чергу, не зникають при споживанні, можуть бути неодноразово використані без прив'язки до місця, часу і суб'єкта створення, що призводить до простоти тиражування інформаційних ресурсів. Наслідком цього і виступає, що в останні роки великі і малі підприємства піддаються частішим і серйозним загрозам в цифровому середовищі, що впливає на їх економічну безпеку. З економічної точки зору подібні загрози можуть впливати на їх репутацію, фінансову складову, завдаючи шкоди їх конкурентоспроможності, підриваючи їх зусилля з інновацій і позиції на ринку. Такі загрози можуть порушити доступність, цілісність або конфіденційність інформаційних систем, на яких ґрунтується господарська діяльність [8].

Існує безліч факторів, що створюють загрози економічній безпеці підприємства. Це ще раз підтверджує той факт, що необхідний постійний контроль за ситуацією, щоб забезпечити підприємство від небажаної сторонньої дії. Причому всі механізми мають бути спрямовані на забезпечення економічної безпеки як на поточний момент, так і на майбутнє. В першому випадку необхідно вживати таких заходів, як мінімізація витрат, у другому слід підлаштовуватися під нововведення. Все це працюватиме тільки в комплексі, тому що жоден із цих механізмів не

здатний бути ефективним без іншого. Загрози економічної безпеки беруть свій початок із протиріч інтересів різних суб'єктів економіки. Суперечності формуються за рахунок того, що кожен економічний суб'єкт переслідує свої специфічні інтереси (цілі), які завжди збігаються з інтересами інших суб'єктів соціально-економічної діяльності. Залежно від того, які цілі переслідують, будь-то держава, бізнес, суспільство або окремо взята людина, одні й ті ж обставини (ситуації) можна вважати як негативні чи сприятливі, як і чинники чи умови економічної безпеки. Важливо об'єктивно оцінювати ризик виникнення тих чи інших факторів у загальній сукупності, які чітко розмежовують їх з умовами економічної безпеки, тобто є деяким «фільтром».

Дослідники [9] пропонують згрупувати цифрові загрози економічній безпеці у п'ять базових блоків: 1. Системні – загрози, що стосуються економіки або її значних частин (залежність від цифрових технологій інших держав, відсутність власної елементної бази, проблема «цифрової нерівності»). 2. Структурні – наслідок широкомасштабного впровадження цифрових технологій (наприклад, суттєві зміни на ринку праці і зростання безробіття). 3. Галузеві – відсутність цифрових рішень для окремих галузей (наприклад, відсутність власної платіжної системи). 4. Підприємницькі – формуються у підприємницькому секторі з зовнішніх та внутрішніх джерел (наприклад, крадіжки, кібератаки). 5. Особистісні – формуються на рівні окремих громадян (крадіжка, маніпулювання особистими даними).

Вдосконалення засобів протидії різним загрозам, методам забезпечення економічної безпеки – це безперервний процес захисту економічних інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз, що гарантується реалізацією комплексу заходів, спрямованих на підтримку стабільності.

В рамках забезпечення економічної безпеки існує декілька етапів, такі як: а) виявлення загроз економічній безпеці, а також напрями дії; б) розподіл загроз економічної безпеки за ступенем важливості, часу виникнення тощо; в) оцінка очікуваної шкоди від загрози безпеки, що виникає; г) формування стратегії забезпечення економічної безпеки; д) забезпечення безпеки шляхом визначення та реалізація заходів.

Виявлення загроз економічній безпеці та прогнозування їх наслідків здійснюється за допомогою такого явища, як моніторинг. Моніторинг проводиться на основі безлічі критеріїв та показників, що характеризують відмінність економічного розвитку та рівень основних кількісних та якісних параметрів. Моніторинг загроз економічній безпеці підприємства дозволяє вивчити комплекс факторів, загрозливих економічній безпеці підприємства; системно проаналізувати динамічну зміну соціально-економічної ситуації, провести техніко-економічне обґрунтування прийнятих управлінських рішень.

Велику допомогу у проведенні об'єктивної оцінки поточного та перспективного стану підприємства надає SWOT-аналіз, який дозволяє визначити сильні та слабкі сторони, зовнішні загрози та можливості господарюючого суб'єкта.

Так, проведення SWOT-аналізу включає оцінку: 1) сильних сторін – діяльності чи сфер, у яких підприємство має переваги; 2) слабких сторін – найбільш уразливі сфери діяльності підприємства; 3) можливостей – сприятливі фактори, які є у підприємства для подальшого розвитку; 4) небезпеки – чинники, створюють небезпеку підприємству у майбутньому.

На рис. 1 представлені етапи розвитку системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

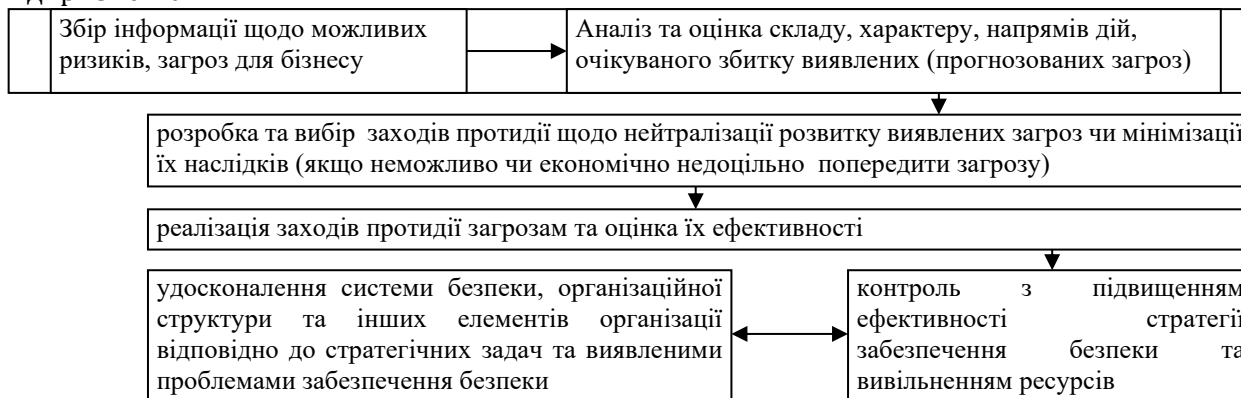

Рис. 1. Розвиток системи забезпечення економічної безпеки підприємства

Представлені на малюнку етапи дозволяють формувати досить ефективну систему забезпечення економічної безпеки підприємства, що знижує величину загроз, сприяючи досягненню підприємством поставлених стратегічних цілей за успішного функціонування в

нестабільних умовах зовнішнього та внутрішнього середовища. При побудові системи безпеки необхідно визначити прийнятний рівень ризику як з точки зору його керованості та передбачуваності, так і можливих наслідків його реалізації.

Проблеми протидії загрозам на рівні підприємства спричинені:

- пробілами організаційного характеру, допущеними під час планування та створення цілісної системи (комплексної програми) забезпечення безпеки підприємства;
- не вірним певним горизонтом планування для обраної бізнес-моделі (слабкий рівень планування та прогнозування при недостатній компетентності співробітників);
- обмеженістю наявних ресурсів, що не дозволяє точно прогнозувати виникнення нових загроз;
- надмірними витратами на безпеку внаслідок відсутності оцінки економічної ефективності заходів забезпечення безпеки;
- слабким ступенем координації (узгодженості) між структурними підрозділами підприємства, сторонніми організаціями у забезпеченні безпеки;
- помилково визначеними критеріями цифрової трансформації з метою досягнення «цифрової зрілості».

Висновки та перспективи подальших розвідок

Специфіка цифрових змін у організаційних моделях викликає трансформацію системи керування компанією. Найбільш значні цифрові зміни відбуваються в галузі забезпечення економічної безпеки компанії. У ситуації високої відкритості компанії для довкілля може виникати ціла низка ризиків та загроз у діяльності організацій та підприємств.

Система економічної безпеки, що складається з певної кількості ланок, служб та структур, передбачає безперервну багатогранну діяльність, націлену на підвищення захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз та забезпечення ефективності господарювання підприємства.

Список літератури

1. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. Foreign Affairs. December 12, 2015 URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015/12/12/fourth-industrial-revolution>
2. Соломіна Г.В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва: навч. посіб. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2018. 234 с.
3. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: підручник. К.: КВІСТ. 1999. 457 с.
4. Третяк В.В. Економічна безпека: сутність та умови формування. *Економіка та держава*. 2010. №1. С.68.
5. Scott J. Measuring dimensions of perceived e-business risks. *Information Systems and e-Business Management*. 2004. Vol. 2. Issue 1. pp.31-55.
6. Орлик О.В. Система загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*. 2014. Випуск 1. № 52. с.250-257.
7. Васильців Т.Г., Пасічник М.Б. Чинники та джерела загроз економічній безпеці підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць*. Випуск 18.10. с.128-135.
8. Попов Е.В., Семячков К.А. Проблеми економічної безпеки цифрового суспільства в умовах глобалізації. *Економіка регіонів*. 2018. № 4. с.1088-1101.
9. Ляхович О.О., Оплачко І.О. Економічна безпека та прозорість підприємств в умовах цифровізації. *Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки»*. 2021. Випуск 2(94). с.100-11.

References

1. Schwab, K. (2015). The Fourth Industrial Revolution. Foreign Affairs. Website [The Fourth Industrial Revolution. Foreign Affairs]. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015/12/12/fourth-industrial-revolution>.
2. Solomina, H.V. (2018). Zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemnytstva. [Ensuring the financial and economic security of entrepreneurship]. Dnipropetrovskiy derzhavnyj universytet vnutrishnikh sprav. Dnipro. Ukraine.
3. Muntian, V.I. (1999). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: pidruchnyk*. [Economic security of Ukraine]. KVIIST. Kiev. Ukraine.
4. Tretiak, V.V. (2010). «Economic security: essence and conditions of formation». *Ekonomika ta derzhava*. №1. p.68.
5. Scott, J. (2004). «Measuring dimensions of perceived e-business risks». *Information Systems and e-Business Management*. Vol. 2. Issue 1. pp.31-55.
6. Orlyk, O.V. (2014). «The system of threats to the economic security of economic entities». *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen': zb. nauk. prats'*. Issue 1. № 52. pp.250-257.
7. Vasyl'tsiv, T.H., Pasichnyk, M.B. (2018). «Factors and sources of threats to the economic security of the enterprise». *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy: zb. nauk.-tekhn. prats'*. Issue 18.10. pp.128-135.
8. Popov, E.V., Semiachkov, K.A. (2018). «Problems of economic security of the digital society in the conditions of globalization». *Ekonomika rehioniv*. № 4. pp.1088-1101.
9. Liakhovych, O.O., Oplachko, I.O. (2021). «Economic security and transparency of enterprises in conditions of digitalization». *Visnyk NUVHP. Seriiia «Ekonomichni nauky»*. Issue 2(94). pp.100-11.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2022 р.